

ronensis, Sanctorum vitas, et Martyrum passiones ita collegt, ut ipsius scholia ab actorum textu secernerentur: multas etiam e Graecis edidit, sed per Guillelmum Sirleatum, postea Cardinalem, Gentianus Hervetus Canonicus Rhemensis. Laurentius Surius Monachus Carthusianus, qui tum ex editis, tum ex codicibus manuscriptis novam collectionem adornavit. Is nonnulla addidit, mutavitque et quamplura ex impurioribus quandoque fontibus hausit. Surii opus post illius obitum auxit Jacobus Musander, additis tribus tomis, atque Adonis Martyrologio. Tandem auctum, atque in duodecim tomos distributum edidere Johannes Krepsius, et Hermannus Milius. Theodoricus Ruinart Congregationis S. Mauri Monachus suam vulgavit Actorum Martyrum collectionem, cui merito titulum praefixit: *Acta Martyrum sincera*: ex manuscriptis optimae notae edidit. Collectio RR. PP. Antuerpiensem Soc. Jesu omnium est amplissima, quam Johannes Bollandus, ejusque doctissimi successores, incredibili labore, et diligentia, conquisitis, et collectis ex tota fere Europa Sanctorum gestis, absolutissimum opus, cui par esse nequit, dederunt.

CAPUT VI.

De ritu sacrarum Concionum.

1. Sermones, qui proxime psalmodiam (1), lectione-
sque de sacris Scripturis excipiebant, vulgo nuncupati
Homiliae a graeco vocabulo Ομιλιαι, quod sermonem
quemcumque significat, sive ab ipso concionatore com-
positum, sive de libro quodam lectum. Inter latinos ple-
rumque dicti *Tractatus*, uti ex plurimis Cypriani, Am-
brosii, Augustini, Optati, aliorumque locis constat. Ab
Augustino, et Hieronymo haud semel Disputationes ad-
pellantur. Tertullianus de *Anima* cap. I. eos vocat *Ad-*

(1) Ferrari, *De ritu Sacrarum Ecclesiae Catholicae concionum*. Cap. I. et seqq.

locutiones. In sacris litteris, ac praesertim in Epistolis S. Pauli dicuntur *Doctrinae*; et Praedicantes appellantur Doctores quod Vincentius Lirinensis *Commonit.* cap. XL. observat idem esse, ac Tractatores posteriorum aetatum. Tandem ipsem Paulus I. ad Corinth. cap. II. v. 14. ad idem significandum vocabulo utitur *Praeconium*, quae vox nonnunquam ab Ecclesiasticis Scriptoribus post ipsum adhibetur. Antiquitus mos in Ecclesia viguit, qui et modo etiam viget, ut concionaturi sermonem, cum brevi auxiliis divini petitione auspicarentur; ac idcirco populi etiam precibus se commendarent. Hinc frequentes apud Augustinum formulae illae, *Det nobis Dominus aperire mysteria, Donet mihi aliquid dignum de se dicere, Adjuvet Deus orationibus vestris*. Praeterea etiam petitione Sermones finire consueverunt; id ex Augustino perquam manifestum est, cujus plures Homiliae clauduntur nota quadam precatiōnis formula. Multis in locis salutatio *pax vobis* in Sermonis initio adhibita est, ad quam populus respondebat: *et cum spiritu tuo*, uti patet ex Chrysostomo et Optato. Nonnunquam Sermoni brevis quae-dam benedictio praemissa est; id ex pluribus Chrysostomi homiliis constat. Sacrae conciones Sanctissimae Tri-nitatis laudatione conclusae semper et terminatae: id non modo Augustinus, Chrysostomus, Basilius, Leo M. aliique praestitere, qui post Arianam haeresim claruerunt, verum et Originem, Dyonisium Alex. aliasque antiquiores praestitisse, auctor est Basilius *de Spiritu Sancto* cap. XXIX.

II. Conciones ut plurimum a sedentibus habitae sunt: hanc Africanarum Ecclesiarum praxin fuisse Optatus, et Augustinus testantur. Eamdem consuetudinem in Orientalibus quoque Ecclesiis viguisse, probant perspicua Chrysostomi, Nysseni, aliorumque testimonia. Verum non negaverim, veteres aliquando stantes fuisse concionatos, uti aliquot Chrysostomi et Augustini loca indi-
cant: at hae generalis regulae exceptions sunt. Audi-
tores quod spectat, in Ecclesiis Africanis generali regula
stantes sermones audire debuisse, Optatus, et Augusti-

nus clare produnt. Eamdem Ecclesiae Gallicanae praxi
fuisse, ex Caesario Arelatensi colligitur, qui nonnisi in-
firmioribus sedendi libertatem indulget, reliquis autem,
faeminis non minus quam viris, hoc privilegium dene-
gat. Verum in Italicis, ac plerisque Orientalibus Eccle-
siis contrariam viguisse consuetudinem, nimis ut po-
pulus sedens concionem audiret, haud obscure indicat
Justinus M., Origenes, Athanasius, et Auctor Constitu-
tionum Apostolicarum. Ita quoque in Ecclesia Hierosolymitana,
et in cunctis per Aegyptum monasteriis obtinuisse,
expresse significat Cyrillus Hierosolymitanus, Hiero-
nymus, et Cassianus.

III. Legitimum habendae concioni tempus fuit, iam
inde ab ipsis nascentis Ecclesiae primordiis, Dominicus
dies, ut tradiderunt Hieronymus *epist. 150. ad Hedibiam*,
Augustinus *epist. 86. ad Casulanum*, Ambrosius, Chry-
sostomus, Theophylactus, Oecumenius, et alii passim.
In aliis quoque festis diebus habitae fuerunt conciones,
et praesertim festis Martyrum. In ipso insuper Cathedrae
ac Pontificatus natali die, sive primo, sive anniversario,
habitabat nonnunquam a priscis Patribus conciones, notius
est, quam ut longae probationis egeat. Quis enim, in
Patrum lectione non omnino peregrinus nesciat, Nazianzenum
Gregorium publica verba ad populum fecisse,
quo primum die Sasimorum est creatus Episcopus? Idi-
psum in Basilicarum etiam, seu Altarium dedicatione
fieri consuevit, docent plures S. Augustini sermones.
Faustum Remensem Episcopum, concionem Lugduni
habuisse, cum inibi Ecclesia quaedam dedicaretur, tradit
Sidonius Apollinaris in *Epistola 3*. In ipsis etiam Festo-
rum dierum vigiliis habitas aliquando conciones, plane
constat ex Augustino, ex Gaudentio Brixiano, aliisque.
Singulis saepe diebus, in Quadragesima praesertim, at-
que in Hebdomada Paschali veteres Patres conciones
habebant. Duo heic juvat subiectere; primum quibusdam
in locis sermones singulis habitos esse diebus, id quod
de monachis Aegypti observat Hieronymus; et de Orige-
ne refert Pamphilus, quod ferme quotidie sermones ex

tempore habuerit ad populum. In Gallia etiam Caesarius,
celebris Ecclesiae Arelatensis Episcopus, fere quotidie
ad matutinas, et Lucernales preces homilias recitasse
scribit auctor vitae illius. Adhaec Augustinus in suis
homiliis frequenter remittit ad sermones habitos heri,
et hesterna die: Alterum: duos in una die multis in lo-
cis sermones fuisse recitatos. Haud raro accidebat, ut in
uno eodemque fidelium conventu primum Presbyteri
concionarentur, ac deinde etiam Episcopus, qui Presby-
terorum sermonem paterna adhortatione confirmabat.
Atque id plerisque Orientalibus Ecclesiis obtinuisse, evi-
denter colligitur tum ex pluribus Chrysostomi adhuc
Presbyteri Sermonibus, in quibus perspicue de Flaviano
Episcopo tamquam post se concionaturo loquitur: tum
ex Basilio, Gregorio Nysseno, Theodoreto, Augustino,
Hieronymo aliisque: quorum testimonia heic producere
nimis longum omnino esset. Praeterea si duo vel plures
Episcopi in eadem praesentes essent congregatione, non-
nulli eorum alias post alium concionari solebant, ut de
Epiphanio, et Joanne Episcopo Hierosolymano scribit
Hieronymus, quod eodem tempore alter post alterum in
eadem Constantinopolitana Ecclesia concionatus sit.

IV. Proprius Concionum locus fuit semper Ecclesia
apud Christianos, quemadmodum apud Hebraeos Tem-
plum ac Synagoga. Ex edito semper ac praecelso loco
habitae conciones, ut posset concionator facilius ac com-
modius ab omnibus audiri, ad indicandum, palam ante
oculos omnium enunciandam Legem Evangelicam, ad
commemorationem ascensus Domini ad montem, ut
turbas doceret, ad designandam demum praedicationis
Evangelicae excellentiam atque auctoritatem. Ut concio-
nes auditoribus prodesse id praestitere veteres, ut haud
quidem ludicris, ineptisque narrationibus, minusque aptis
sacrarum litterarum interpretationibus, at vero non-
nisi gravibus idoneisque argumentis, nec non et veris,
propriisque Scripturae explicationibus suos auditores
instituerent. Augustinus de Doctrina Christiana Lib. IV.
cap. 4. observanda, Christiani Oratoris σκοπός est rectam

fidem defendere, errorem debellare, bona docere, et mala dedocere. Id quoque sollicite curarunt, ut quae recta viderentur, utilissimo ac suavissimo dicendi genere proponerent. Augustinus a latinae linguae proprietate interdum deflectere maluit, quam ab auditoribus suis non intelligi: quam ob causam sine dubio africanis idiotismis ejus homiliae scatent.

V. Restant tamen adhuc tria observatu digna. Primo enim cautum a veteribus maxime fuit, ut in concionibus sive docerent, sive moverent, a profanis monumentis, exemplisque temperarent sibi, nec iis uterentur nisi per raro, ac tum maxime, quem inde gentiles ipsi impeterent. Unus late patens Christianis oratoribus locus erat sanctus Scripturarum codex, inde argumenta ad fidem stabiliendam, inde exempla ad mores instituendos, inde verba ad movendos animos hauriebant. Secundo eorum gravis erat cum dictione gestus, sermoque lenis quidem, sed virium nervorumque plenus. Tandem in babendis concionibus brevitatem potissimum commendabant. Ferrarius quidem putat concionantes unius horae spatium non praeterisse. At alii contra statuunt, intra horam ipsam sermocinatos fuisse. Praeterea nonnulli ex auditoribus artem celerius scribendi callentes illustrum concionatorum sermones ad verbum scripto excipiebant. Hac ratione plures veterum sermones extemporales ad posteritatem trasmitti sunt, qui alias una cum oratore fuissent exticti: uti de quibusdam Origenis concionibus, quas senex ad populum habuit, observat Eusebius Lib. VI. cap. 36. Idem de Chrysostomi homiliis refert Socrates, de Attici concionibus Sozomenus, ac de suis in psalmos sermonibus Augustinus in psalm. LI.

CAPUT VII.

De antiqua initiandorum Conciliorum forma, ac ordine
in eisdem servato.

I. Vetus fuit Ecclesiae disciplina (1), ut sacrae Synodi nonnisi ab oratione, jejunio, aliquisque religiosis operibus, praesertim vero ab invocatione Spiritus Sancti inchoarentur. Memorant jejunandi disciplinam Concilia Tole-tana quam frequentissime. Insuper ut plurimum sacri conventus, atque Concilia non alibi quam in Ecclesia celebrari consueverunt, ut constat ex variis Actis Conciliorum. Sane Constantinopolitana Synodus generalis II. coacta est in Oratorio Sanctorum Pantaleonis, et Marini Martyrum, qui locus *Concordia* nominatus est, propterea quod, ut docet S. Joannes Damascenus *Tractatu III. De Sacris Imaginibus*, centum et quinquaginta Episcopi in eamdem Fidei sententiam adversus impium Macedonii dogma convenere. Ephesina Synodus III. Oecumenica collecta fuit in Ecclesia Sanctissimae Dei Genitricis Mariae, *Mariana* ob eam causam appellata. Chalcedonensis IV. universalis in amplissima Basilica S. Martyris Euphemiae, quam Evagrius *Lib. II. Historiae cap. III.* graphiche describit, una cum ejusdem Sanctae miraculis, et guttis sanguinis ex sacris ipsis Reliquiis procedentibus. Omnes autem Episcopos consedisse ibi ante cancellos sacri Altaris, ejusdem Concilii Acta perspicue testantur; quem locum Liberatus in *Breviario cap. XIII. Secretarium* indeque singulas sessiones ibidem habitas *Secretaria* appellat. Moris autem fuisse, ut in Basilicarum Secretariis Concilia Episcoporum agerentur, demonstrat luculentissime Cardinalis Baronius ad annum CCCCLI. exemplis compluribus, tum Ecclesiae Africanae, ubi Concilia Carthaginensia in Secretariis habita reperiuntur; tum

(1) Catalano, *Prolegomena in Concilia*.

Romanae sub Martino Pontifice Maximo, et aliarum pariter Ecclesiarum.

II. In antiquis Synodis morem fuisse, ut Sanctissima Jesu Christi imago in omnium oculis poneretur, affirmat Theodorus Studita, octavi Saeculi Scriptor insignis. Quod autem spectat Evangelii Codicem, consueverunt etenim vel a primis saeculis Ecclesiae Praesules, ut Christum Conciliis praesidere significant, sacrosanctum Jesu Christi Evangelium, in conspicua Sede in medio posita collocare, quemadmodum S. Cyrillus in *Apologia ad Theodosium Imperatorem* testatur, habeturque in Epistola Synodali ad eumdem Augustum; cujus verba haec sunt: *Sancta Synodus in Sancta Ecclesia, quae Maria dicitur (loquitur de Concilio Ephesino) congregata, Christum veluti caput constituit; venerandum enim Evangelium in sacro Throno collocatum erat; illud tantum Sacerdotum auribus insinuans: Iustum Judicium judicate.* Sane quod spectat Sacrarum Reliquarum collocationem in Synodis, deferebantur jam olim ex vicinis civitatibus ad Concilia Sanctorum corpora, ut ipsorum praesentia, et vires acciperet zelus Episcopalis, et malignorum consilia retundentur. In Rhemensi Synodo sub Leone IX. Pontifice Maximo S. Remigii corpus ante omnium conspectum super altari expositum fuit. Praeter Sanctorum Reliquias, ipsorum etiam Imagines ad Concilia deferre olim Episcopi consueverunt. Affirmat id quidem Pontifex Maximus Gregorius II. *Epistola II. ad Leonem Isauricum Iconoclastam.*

III. Libri insuper Sanctorum Ecclesiae Patrum, et Canones Conciliorum ponebantur ac legebantur. Nihil frequentius in Saeris Conciliis, quam hujusmodi ritus, et disciplina, quae inter alias luculentissime appareat in Actione X. Sextae Synodi Generalis, ubi lecti fuerunt Sanctorum Ecclesiae Patrum Libri, duas in Christo Domino voluntates, et operationes asserentium. Subscribendi in Concilio, et sedendi non dissimilem esse debere Episcoporum ordinem, statuit S. Gregorius Lib. VII. Epistola XII. ad Syagrium Episcopum Augstodunensem. In

Concilio Nicaeno I., et Constantinopolitano I. Episcopi nomen suum cum nomine dumtaxat sedis sua apposuerunt, ut Alexander Alexandriae, Eustachius Antiochenus. Similiter in Concilio Constantinopolitano, Timotheus Alexandrinus, Cyrus Hierosolymitanus. Coepere postea Episcopi se subscribere, *Dei gratia vel Dei miseratione* Episcopos; ut in Concilio Ephesino Acacius Dei miseratione Meletinae Sedis Episcopus. Gregorius gratia Dei Ceratuntis Episcopus; et in Synodo Chalcedonensi Seleucus Dei gratiae Episcopus Metropolis Amasiae. Aliquando etiam Episcopi in singularis modestiae, et humilitatis argumentum subscribebant se *Humiles, Minimos, vel Indignos*, ut in secunda Synodo Generali. In quinta vero, sexta, et septima sere omnes, qui nec miseratione, nec gratia Dei vocant se Episcopos, indignos, vel Peccatores se subscribunt.

IV. Praesentabantur olim Conciliorum Decreta Episcopis etiam absentibus, ut illis subscriberent: consuetudo haec fuit receptissima primis Ecclesiae temporibus, etiam ante Nicaenam Synodum. Cum enim Alexander Patriarcha Alexandrinus et Osius Arii blasphemias condemnassent, usumque vocis *Omousii* probassent, per Epistolam Encyclicam decreta denunciantes, Episcoporum absentium suffragia postularunt. Quatuor priores generales Synodi veluti quatuor Evangelia exceptae, et in sacra diptycha relatae fuerunt. Hanc Synodorum inscriptionem sacris diptychis, sapientissime docet Baronius factam esse primum in Synodo Constantinopolitana anno Christi DXVII, Hormisa Summo Pontifice, et Justino Imperatore; id enim acta ejusdem Concilii aperte testantur. Eam recitationem fieri solitam in Ambone, seu pulpito Ecclesiae ab Episcopo, vel ab alio, cui Episcopus vices suas delegasset, dum Missarum solemnia celebrarentur; docet Epistola, seu Libellus Episcoporum oblatus Constantinopoli Agapeto Papae, qui libellus refertur in Actione Synodi Constantinopolitanae sub Menna apud Labbeum Tom. V. editionis Parisiensis pag. 30. Synodum generales, tum particulares picturis, ac scripturis in

sacris Templis expressae fuerunt. In Ecclesia Constantiopolitana, et Romae in Vaticana Basilica descriptae jam olim fuerunt sex priores Generales Synodi, uti liquet ex variis monumentis. Inter alias tandem elegantes picturas, atque scripturas, quae Ecclesiam Bethlehemiticam exornabant, fuisse etiam illas, quae argumenta quorundam Conciliorum, tum Particularium, cum Generalium exprimebant una cum pulpito in medio, ubi erat Evangeliorum Liber, et ex una parte thuribulum, ex alia candelabrum, et Crux; diserte docet Franciscus Quaresmius, *Elucidationis Terrae Sanctae*, tom. II. Lib. VI. cap. XIII.

EXPLICIT LIBER TERTIUS

LIBER QUARTUS

DE DIVINO OFFICIO

CAPUT I.

Divini Officii nomina et antiquitas.

I. Divinum Officium (1), sive preces vocales, quae singulis diebus a Clero recitari debent, Horarum Canonarum nomine appellantur, quod preces haec a Canonibus, sive Regulis, atque Legibus Ecclesiae praescriptae sint, seu quod Officium istud horis ab Ecclesia statutis recitandum sit. Patrum complures preces has Divinum Officium appellant: Oremus, ait S. Hieronymus in vita S. Pachomii, psallamus, reddamus Domino officium. Non nunquam officium Divinum appellatur etiam *Opus Dei*, uti in Regula cap. 47. illud *cursus* appellat, propter solius cursus, qui orationis horas dirigit; et Gregorius Turonensis Lib. I. de Gloria Martyrum, ait opus a se conscriptum, fuisse de Cursibus Ecclesiasticis inscriptum. Fortunatus in vita S. Germani Parisiensis ait de illo: Iter agens semper nude capite Cursum recitavit. Graeci Canonem sive Sinaxin illuvocant, quod juxta Cassianum ad canendos Psalmos converant. Eodem sensu in Regula S. Pachomii Collecta dicitur. In pluribus Conciliis A-

(1) Grancolas, *Commentarius historicus in Romanum Breviarium*. Liber I. Caput III.